Bir Adalet Teorisi

John Rawls

Çeviren: Vedat Ahsen Coşar

phoenix

Bu kitabın yayın hakkı PHOENIX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Bir Adalet Teorisi
John Rawls
Orijinal Künye: *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Revised Edition, 1999.
Çeviren: Vedat Ahsen Coşar
Yayınevi Editörü: Fatma Gedikoğlu Üstün
Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak
©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.
1. – 5. Baskı: Phoenix Yayınevi, Ankara
6. Baskı: Nisan 2025, Ankara
ISBN No: 978-605-9801-50-8
Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik
Sertifika No: 11003
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay/Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
e-posta: info@phoenixkitap.com
http://www.phoenixyayinevi.com
Baskı: Dedemat Matbaacılık
Sertifika No: 70086
Melih Gökçek Bulvarı 1447 Cadde No: 37
İvedik Organize Sanayi Yenimahalle-Ankara
Tel: 0507 932 59 30
Dağıtım: Siyasal Kitabevi
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
e-posta: info@siyasalkitap.com
http://www.siyasalkitap.com

Çevirenin Önsözü

Amerikalı siyaset bilimci ve hukukçu John Rawls'un "*A Theory of Justice/Bir Adalet Teorisi*" isimli kitabının Türkçe tercümesi olan bu eser, çağdaş bir sosyal sözleşme teorisidir. Nitekim John Rawls kitabına yazdığı önsözde bu hususu "*Benim amacım, örnekleri Locke, Roussseau ve Kant'da bulunan sosyal sözleşme teorisini genelleştirmek, benzer nitelikteki bu teorilerin yüksek düzeydeki soyutlamasına ulaşan bir adalet kavramı sunmaktır*" şeklinde ifade etmektedir.

Bilindiği üzere, geleneksel sözleşme teorisyenleri olan Locke'un Rousseau'nun, Hobbes'un, sosyal sözleşme teorisi yazmaktan amaçları; siyasal itaat yükümlülüğünün ve siyasal topluma geçişin temelini ve nedenlerini araştırmaktır. Gerek geleneksel sözleşme teorileri, gerekse Rawls'un teorisi, tarihsel bir gerçeklik değil, hukuksal, siyasal, düşünsel, felsefi ve sosyolojik bir kurmacadır. Yani varsayımsaldır. Adalet anlayışı konusunda Rawls'u geleneksel sosyal sözleşme teorisyenlerinden ayıran en önemli husus, onun teorisinin toplumdaki tüm değerlerin dağıtımının, gelir ve refahla sınırlı olmaması, özgürlük gibi, eşitlik gibi, siyasal güç gibi, hayatın sunduğu fırsatlar gibi anlamlı değerler üzerine kurulu olmasıdır.

Rawls'un adalet üzerine olan bu çalışmasının bir diğer özelliği, kendisinin de ifade ettiği üzere, bu çalışmanın, Anglo-Sakson siyasi düşüncesini uzun bir süreden bu yana çekip çeviren faydacılık/utilitarianism kuramına karşı sistemli ve kabul edilebilir bir alternatif oluşturacak bir adalet kavramı olmasıdır. Rawls'a göre kendisinin böyle bir alternatif oluşturmak istemesinin birinci nedeni, faydacılık kuramının anayasal demokrasi kurumları temelinin zayıf olmasıdır.

Yakın Doğu Üniversitesi'nin değerli akademisyenlerinden Prof. Dr. Mehmet Kocaoğlu'nun "*John Rawls - Adalet Teorisi ve Temel Kavramlar*" isimli gerçekten okunmaya değer eserinde ifade ettiği üzere "*Rawls, adil bir toplumda toplumsal işbirliğinin nasıl inşa edileceğine ilişkin izlenecek yolu sorgularken, bunun Tanrı iradesine ve ahlaki değerler düzenine bağlı yapılamayacağını, toplumsal işbirliğinin aktörleri olan eşit ve özgür bireylerin karşılıklı avantajı üzerine bir anlaşmayla mümkün olacağını belirtmektedir. Rawls'un teorisinde bu anlaşmaya orijinal pozisyon aracılığıyla ulaşılmaktadır.*"

Rawls'a göre "*orijinal pozisyon/başlangıç durumu*", geleneksel sözleşme teorilerindeki "*tabii hal/state of nature*" durumuna, yani doğa durumuna tekabül eden bir kavramdır. Bu aynı zamanda, adalet ilkelerinin seçilmesinde işlevsel olan düşünsel ve fakat tarafsız bir zemindir. Rawls'un ifadesiyle orijinal pozisyon/başlangıç durumu, "*eşit ve özgür bireylerin, adil işbirliği temelinde birleştikleri, bunun koşullarını belirledikleri ve yine bütün bunların kamusal kabul edilebilirliğini aradıkları bir pozisyondur.*" Kurmaca, yani varsayımsal bir durum olan orijinal pozisyondaki/başlangıç durumundaki insanlar, bir "*cehalet perdesi/veil of ignorance/*" arkasında, alternatif adalet ilkelerini araştırmakta ve tartışmakta, bu ilkelerin ihtiyaçları karşılamasının gerekliliği içinde hareket etmekte, özgür ve eşit bireyler olarak adalet ilkelerini bu bilinçle ve bizzat kendileri seçmektedirler.

Rawls'a göre, orijinal poziyonun/başlangıç durumunun esaslı özellikleri arasında, bu pozisondaki hiç kimsenin toplumdaki yerini, sınıfını, sosyal statüsünü bilmemesinin yanı sıra, kendisinin de, doğal varlıkların, yeteneklerin, zekanın, kuvvetin ve benzeri diğer şeylerin dağıtılmasındaki kendi şansını bilmemesi vardır. Dahası Rawls, bu durumda olan tarafların, kendi iyi/değer kavramları ile özel psikolojik eğilimlerini de bilmediklerini varsayar. Zira Rawl'a göre, adalet ilkeleri bir cehalet perdesinin arkasından seçilmiştir. Seçimin bu şekilde yapılmış olması, Rawls'a göre doğal bir şans veya beklenmedik durumlar tarafından belirlenen tercih/seçim ilkelerinin, hiç kimsenin lehine ya da aleyhine olmamasını sağlar. Herkes benzer bir şekilde konumlandığında, hiç kimse kendi lehine ya da aleyhine olan ilkeleri biçimlendirme gücüne sahip olamaz ve dolayısıyla adalet ilkeleri bir pazarlığın ve adil bir anlaşmanın sonucunda oluşur.

Sadece hukukun, hukuk devletinin, hukukun üstünlüğünün, Rawls'un ifadesiyle, düşünce sisteminin bir gerçeği olarak, sosyal kurumların en önde gelen erdemi olan adaletin değil, *Sivil İtaatsizlik, Vicdani Ret, Ahlak, Yetki/Otorite Ahlakı, Ortaklık/İştirak Ahlakı, İlkeler Ahlakı, Ahlaki Duyguların Nitelikleri, Ahlak Psikolojisinin İlkeleri, Eşitlik, Özgürlük Kavramı, Vicdan Özgürlüğü, Hoşgörü, Hoşgörüsüzlüğün Hoşgörüsü, Siyasal Adalet ve Anayasa, Sosyal Adalet, Katılma İlkesinin Sınırları, Sezgicilik, Faydacılık, Hedonizm/Hazcılık, İstikrar, İyilik, Hınç, Kıskançlık, Utanç, Mükemmellik, Öz-saygı* gibi başlıklar altında siyasetin, siyaset biliminin, siyaset felsefesinin, genel felsefenin, ahlakın, etiğin, insani özelliklerin ve değerlerin de ele alınıp incelendiği bu eser, gerçekten zengin bir içeriğe sahiptir ve pek çok yönü itibariyle de ilginçtir.

O nedenle, bu eser gerçekten okunmayı hak eden, çok dikkatli olarak ve sindire sindire okunması gereken bir eserdir, dahası sadece hukukçuların değil, iktisatçıların da, sosyologların da, siyasetçilerin de, felsefeye ilgi duyanların da okuması gereken bir eserdir.

1971 yılında yazılmış, dünyanın pek çok ülkesinin diline çevrilmiş, üzerine pek çok kitap yazılmış, eleştiri ve inceleme yapılmış olmasına rağmen, bugüne kadar Türkçeye çevrilmemiş ve ilk kez benim tarafımdan Türkçeye çevrilmiş olan bu önemli eserin, özellikle akademik çevrelerde ve entelektüel düzeyde ilgiyle karşılanacağını, adalet ve hukuk konularında son derece ciddi sıkıntılar yaşayan ülkemizin önemli bir ihtiyacını karşılayacağını ve bu konulara yeni bir yol, yeni bir ışık ve anlayış getireceğini umuyor ve bunu diliyorum.

Kitabın çok büyük bir kısmında, birebir tercüme yapmış olmakla birlikte, birebir tercüme yapılması durumunda, anlaşılması zor olan, Rawls'u eleştirmek haddim olmamakla birlikte, son derece dağınık, soyut ve hatta bazı yönleriyle karmaşık ve absurd olan, yer yer fikir uçuşmaları ve tekrarlar bulunan kitabın bazı bölümlerinde, akıcılığı ve anlaşılmayı sağlamak ve kolaylaştırmak amacıyla yazarın ana fikrine sadık kalarak anlam tercümesi yaptım. Buna rağmen Rawls'un bir konudan ve kavramdan söz eden bir cümleden ve kısımdan hemen sonra, o konu ve kavramla hiçbir ilgisi olmayan bir başka konuya, kavrama ve kısma geçmesi nedeniyle bazı bölümlerdeki okuma akışını sağlamak pek mümkün olmadı. Yine bazı sözcük, kavram ve kurumların anlaşılmasını sağlamak ve kolaylaştırmak için "*çevirenin notu*" adı altında açıklamalarda bulundum.

Kitabın önceki baskılarında mevcut olan ve gerek kitabın anlaşılmasını zorlaştıran, gerekse okuma akışını olumsuz etkileyen ifade ve anlam bozuklukları, bu baskıda büyük ölçüde giderilmeye ve böylece kitabın daha kolay okunması ve anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Düzeltmeler için sarf ettiğim mesai hariç, yaklaşık sekiz dokuz aylık son derece yorucu, emekli ve yoğun bir çalışmanın ürünü olan bu çevirinin yapılmasında, gerek Türkçenin bir felsefe dili olmaması, gerekse İngilizcedeki bazı kavram ve kurumların Türkçede tam olarak karşılıklarının bulunmaması, bazı İngilizce sözcüklerin Türkçede birden fazla anlam taşıması, tercüme eden kişinin sadece İngilizce bilmesinin yeterli olmaması, hukuk, felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi vb. gibi alanlarda da bilgi sahibi olmasının gerekmesi ve esasen Rawls'un ifade tarzının ve İngilizcesinin çok ağır ve dağınık olması nedeniyle zorlandığım bölümler ve zamanlar oldu.

Bu bölümlerin tercümesinde bana yardımcı ve destek olan, çevirinin tamamını, kitabın aslı ile karşılıklı ve karşılaştırmalı olarak okumak suretiyle gözden gözden geçirdiğimiz ve denetlediğimiz Sabancı Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü akademisyenlerinden rahmetli *Dr.Meral Güçeri*'ye, uzun yıllar ABD'de yaşayan ve o nedenle İngilizceye son derece vakıf olan tıp doktoru Sayın *Mehmet Ayral*'a, uzun yıllardır İngiltere'de yaşayan Sayın *Sabahat Yazıcı*'ya, Bilkent Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nden öğrencim, şimdi ise avukat ve akademisyen olan Sayın *Dr.Ünal Yıldız*'a, avukat olan kızım Sayın *H.Zeynep Coşar Salih*'e, kitabın daha önce editörlüğünü yapan ve kitabı yayına hazırlayan Sayın *Fatma Gedikoğlu Üstün*'e ve bu baskının editörlüğünü yapan Sayın Ertan Akkaş'a çok şey borçluyum.

Profesyonel bir çevirmen olmayan ben, bu ilk çalışmamla, kendi adıma entekletüel bir faaliyette bulundum, entelektüel hayatımıza katkısı olacak bir çalışma, sosyal bir hizmet ve bir iş yaptım. Bunu yapmakla düşün alanımıza, bilim hayatımıza kendi çapımda ve mütevazı bir katkıda bulunmaya çalıştım. Eğer yaptığım bu çeviride bir hata varsa – ki mutlaka vardır – bu konuda Michelangelo'nun yaptığı heykellerle ilgili olarak "*Bu kusursuz heykelleri nasıl yapıyorsunuz?*" diye soran bir hayranına verdiği; "*Ben heykel yaratmıyorum, o kusursuz eserler zaten taşın içinde duruyor. Ben sadece taşın içindeki fazlalıkları alıyorum*" şeklindeki yanıtından esinlenerek, bu çeviriyi "*masum okumayacak*" ve okumayacağı için de haklı veya haksız mutlaka bir hata bulacak ve eleştirecek olan

değerli okuyuculara; "*Hatalı olan fazlalıkları siz alın, eksiklikleri de siz tamamlayın*", zira iş yapılan yerde hata da yapılır, "*Hata günah değildir ve hata için de tıpkı günah çıkarma gibi bir hata çıkarma odası vardır…!*" diyor ve bu konuda siz değerli okuyucuların hoşgörüsüne ve affına sığınıyorum.

Son bir söz, daha doğrusu bir teşekkür: Bana verdikleri destek ve katkı için yukarıda isimlerini saydığım hepsi birbirinden değerli güzel insanlara ve yine kitabın çevirisi için beni tercih eden ve bu suretle beni onurlandıran yayınevi sahibi Sayın *Ünal Sevindik*'e, kitabın basımında emeği olan yayınevi ve matbaa çalışanlarına, sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

V.Ahsen Coşar

İçindekiler

Çevirmenin Önsözü 3
Gözden Geçirilmiş Baskı İçin Önsöz 13
Önsöz 21

I. Bölüm
TEORİ

I. Kısım: Hakkaniyet Olarak Adalet 31
1. ADALETİN ROLÜ 32
2. ADALETİN KONUSU 35
3. ADALET TEORİSİNİN ANA FİKRİ 40
4. ORİJİNAL POZİSYON VE HAKLILAŞTIRMA 47
5. KLASİK FAYDACILIK 52
6. İLGİLİ BAZI KARŞILAŞTIRMALAR 58
7. SEZGİCİLİK 64
8. ÖNCELİK PROBLEMİ 71

II. Kısım: ADALET İLKELERİ 85
10. KURUMLAR VE ŞEKLİ ADALET 85
11. ADALETİN İKİ İLKESİ 92
12. İKİNCİ İLKENİN YORUMLANMASI 96
13. DEMOKRATİK EŞİTLİK VE FARK İLKESİ 106
14. ADİL FIRSAT EŞİTLİĞİ VE SAF USULÜ ADALET 116
15. BEKLENTİLERİN TEMELİ OLARAK BİRİNCİL SOSYAL DEĞERLER 121
16. İLGİLİ SOSYAL POZİSYONLAR 126
17. EŞİTLİĞE EĞİLİM 130
18. BİREYLER İÇİN İLKELER: HAKKANİYET İLKESİ 139
19. BİREYLER İÇİN İLKELER: DOĞAL ÖDEVLER 145

III. Kısım: ORİJİNAL POZİSYON 149
20. ADALET KAVRAMLARI İÇİN OLAN ARGÜMANIN DOĞASI..... 149
21. SEÇENEKLERİN SUNULMASI..... 153
22. ADALET DURUMLARI 157
23. HAK KAVRAMININ ŞEKLİ SINIRLAMALARI 161
24. CEHALET PERDESİ 168
25. TARAFLARIN RASYONELLİĞİ..... 174
26. ADALETİN İKİ İLKESİNE ÖNCÜLÜK EDEN MUHAKEME 182
27. ORTALAMA FAYDA İLKESİNE ÖNCÜLÜK EDEN MUHAKEME 192
28. ORTALAMA İLKESİNİN BAZI ZORLUKLARI..... 199
29. ADALETİN İKİ İLKESİ İÇİN BAZI TEMEL ZEMİNLER..... 209
30. KLASİK FAYDACILIK, TARAFSIZLIK VE YARDIMSEVERLİK..... 217

II. Bölüm
KURUMLAR

IV. Kısım: EŞİT ÖZGÜRLÜK..... 229
31. DÖRT AŞAMA SİLSİLESİ 229
32. ÖZGÜRLÜK KAVRAMI..... 235
33. EŞİT VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ..... 240
34. HOŞGÖRÜ VE ORTAK ÇIKAR..... 246
35. HOŞGÖRÜSÜZLÜĞÜN HOŞGÖRÜSÜ 252
36. SİYASAL ADALET VE ANAYASA 257
37. KATILMA İLKESİ ÜZERİNDEKİ SINIRLAMALAR 263
38. HUKUK DEVLETİ 270
39. TANIMLANAN ÖZGÜRLÜĞÜN ÖNCÜLLÜĞÜ 279
40. HAKKANİYET OLARAK ADALETİN KANTÇI YORUMU 287

V. Kısım: DAĞITICI PAYLAR 297
41. SİYASAL EKONOMİDE ADALET KAVRAMI..... 298
42. EKONOMİK SİSTEMLER HAKKINDA BAZI UYARILAR..... 304
43. DAĞITICI ADALET İÇİN OLAN ARKAPLAN KURUMLAR..... 314
44. KUŞAKLARARASI ADALET PROBLEMİ 323
45. ZAMAN TERCİHİ 332
46. ÖNCÜLLÜĞÜN İLERİ DURUMLARI..... 337
47. ADALETİN KURALLARI 342
48. MEŞRU BEKLENTİLER VE AHLAKİ HAKEDİŞ..... 348
49. KARMA KAVRAMLAR İLE MUKAYESE 353
50. MÜKEMMELLİK İLKESİ..... 362

VI. Kısım. ÖDEV ve YÜKÜMLÜLÜK 371
51. DOĞAL ÖDEV İLKESİ İÇİN ARGÜMANLAR..... 371
52. HAKKANİYET İLKESİ İÇİN ARGÜMANLAR..... 381
53. GAYRİADİL BİR YASAYA UYMA ÖDEVİ..... 389
54. ÇOĞUNLUK KURALI STATÜSÜ..... 394
55. SİVİL İTAATSİZLİĞİN TANIMLANMASI 401
56. VİCDANİ REDDİN TANIMLANMASI..... 407
57. SİVİL İTAATSİZLİĞİN HAKLILAŞTIRILMASI..... 410
58. VİCDANİ REDDİN HAKLILAŞTIRILMASI 416
59. SİVİL İTAATSİZLİĞİN ROLÜ..... 421

III. Bölüm
AMAÇLAR

VII. Kısım: RASYONALİTE OLARAK İYİLİK 433
60. İYİ/DEĞER TEORİSİNE OLAN İHTİYAÇ..... 433
61. BASİT OLGULAR İÇİN İYİ/DEĞER TANIMI 439
62. ANLAM ÜZERİNE BİR NOT..... 444
63. HAYAT PLANLARI İÇİN İYİ/DEĞER TANIMI..... 447
64. MÜZAKERECİ RASYONALİTE..... 456
65. ARİSTOTELES İLKESİ..... 465
66. KİŞİLERE UYGULANAN İYİ/DEĞER TANIMI 474
67. KENDİNE SAYGI, MÜKEMMELLİK VE UTANMA 480
68. DOĞRU VE İYİ ARASINDAKİ BİRKAÇ KARŞITLIK 487

VIII. Kısım: ADALET DUYGUSU 495
69. İYİ DÜZENLENMİŞ TOPLUM KAVRAMI..... 495
70. OTORİTE AHLAKI 505
71. ORTAKLIK AHLAKI..... 510
72. İLKELER AHLAKI..... 515
73. AHLAKİ DUYGULARIN ÖZELLİKLERİ 522
74. AHLAK VE DOĞAL DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ BAĞLANTI..... 528
75. AHLAK PSİKOLOJİSİNİN İLKELERİ..... 533
76. GÖRECELİ İSTİKRAR PROBLEMİ..... 540
77. EŞİTLİĞİN TEMELLERİ..... 548

IX. Kısım: ADALETİN DEĞERİ 557
78. ÖZERKLİK VE OBJEKTİFLİK..... 558
79. SOSYAL BİRLİK FİKRİ..... 564
80. HINÇ PROBLEMİ..... 574

81. HINÇ VE EŞİTLİK 579
82. ÖZGÜRLÜĞÜN ÖNCELİĞİNİN ZEMİNLERİ 586
83. MUTLULUK VE BASKIN AMAÇLAR 592
84. BİR SEÇME YÖNTEMİ OLARAK HEDONİZM 599
85. BENLİK BİRLEŞİMİ 605
86. ADALET DUYGUSUNUN DEĞERİ 611
87. HAKLILAŞTIRMA ÜZERİNE SONUÇ ÇIKARICI AÇIKLAMALAR 623

Dizin 637

Gözden Geçirilmiş Baskı İçin Önsöz

"*Bir Adalet Teorisi*"nin gözden geçirilen bu baskısı için önsöz yazıyor olmaktan dolayı son derece memnunum. Çalışmamın ilk baskısına yönelik pek çok eleştiriye rağmen, ben hala çalışmamın merkezini oluşturan görüşleri savunuyor ve eserimin temel çerçevesini kabul ediyorum. Elbette belirli bazı şeyleri farklı şekilde yaptığımı, daha sonra bunların üzerinde önemli bazı düzeltmelerde bulunduğumu birilerinin görmesini istiyorum. Bu münasebetle, bazı yazarların söyledikleri gibi "*Bir Adalet Teorisi*"ni bugün yeniden yazıyor olsaydım, asla ve tamamen ayrı bir kitap yazmayacağımın bilinmesini istiyorum.

Şubat ve Mart 1975'de kitabımın İngilizce ilk metni, o yıl Almanca olarak basılacağı için dikkate değer biçimde gözden geçirildi. Bildiğim kadarıyla daha sonra yapılan tercümeler, o tarihe kadar yapılan düzeltmeleri kapsıyordu ve o nedenle daha fazla eklemede bulunmayı gerektirmiyordu. Dolayısıyla bütün tercümeler gözden geçirilen bu metin üzerinden yapıldı. O aşamaya kadar gözden geçirilen bu metnin kapsadığından daha anlamlı bir düzeltme yapılmadı. Yapılan bütün düzeltmeleri içeren gözden geçirilen bu baskının tercümesi, (titizliğini korumayı sağladı) kanımca öncekilerden ve hatta İngilizce aslından da daha iyi oldu.

Başkaca önemli düzeltmeleri ve bu düzeltmelerin neden yapıldığını değerlendirmeden önce, "*Bir Adalet Teorisi*" isimli kitabımda, adalet kavramı üzerine sunduğum ve "*hakkaniyet olarak adalet*" şeklinde isimlendirdiğim kavramı değerlendirmek istiyorum. Çünkü bu kavramın merkezi fikrini ve amacını, anayasal demokrasi yönünden felsefi bir kavram olarak görüyorum. Umudum, hakkaniyet olarak adalet kavra-

mının, değişik siyasal yorumlar düşüncesini ve demokratik geleneğin ortak çekirdeğinin en hayati parçasını, tam ve doyurucu olarak ifade etmese dahi, yararlı ve kabul edilebilir olduğu yönündedir.

Bu kavramın merkezi amaç ve fikirleri hususunda, ilk baskının önsözüne yollamada bulunuyorum. İlk baskının önsözünün ikinci ve üçüncü paragrafında açıkladığım üzere, ben, öyle ya da böyle Anglo-Sakson siyasi düşüncesini uzun bir süreden bu yana çekip çeviren faydacılık kuramına*, sistemli ve kabul edilebilir bir alternatif oluşturacak bir adalet kavramı üzerinde çalıştım. Böyle bir alternatif oluşturmak istememin birinci nedeni, faydacılık kuramının anayasal demokrasi kurumları temelinin zayıf olduğuna ilişkin düşüncemdir. Özellikle ifade etmek isterim ki, ben, faydacılık kuramının, demokratik kurumlar adına birincil önemde ve mutlak bir gereksinim olduğuna, yine yurttaşların serbest ve eşit insanlar olarak temel hak ve özgürlüklerine tatmin edici şekilde hizmet ettiğine inanmıyorum. O nedenle, daha genel ve soyut olan orijinal pozisyon/başlangıç durumu fikri aracılığıyla sosyal sözleşme fikrine katkıda bulunmaya çalıştım. Hakkaniyet olarak adaletin birinci amacı, temel hak ve özgürlükler ile bunların önceliği konusundaki inandırıcılığıdır. İkinci amacı, farklılık ilkesine ve hakkaniyetli fırsat eşitliği ilkesine öncülük yapan demokratik eşitlik anlayışının birleşmesini sağlamasıdır.[1]

Kitabımın ilk baskısında bulunan bazı zayıf noktaları, 1975 yılında yaptığım gözden geçirmelerle gidermeye çalıştım. Şimdi bunlara işaret etmeye çalışacağım. Bunu yaparken, bunların, önceki metni bilmeyenler yönünden anlaşılabilir olmamasından dolayı endişe duyuyorum. Eğer bu hususu bir yana bırakırsak, özgürlük adına en ciddi zafiyet, 1973 yılında H.L.A.Hart tarafından yapılan eleştirel incelemede ifade edilen eksikliklerdir.[2] Hart'ın anlaşılmaz olduğuna işaret ettiği bazı hususlara,

---

* Çevirenin notu: Jeremy Bentham ve James Mill tarafından geliştirilen bu kurama göre, insani tüm faaliyetlerin temelinde esas olan faydadır. Düşünce, - mutluluk ve keyif veren şeyler - iyidir, acı ve üzüntü veren şeyler ise kötüdür. Kişiler bu kurala dayanarak memnuniyeti çoğaltmaya, acıyı ise en aza indirmeye çalışırlar. Bunun ölçülmesinde duyulan haz veya işe yararlılık esas alınır.

1 Bu ilkeler için Kısım II *12-14'e bakınız. Hakkaniyet olarak adalete, liberal veya sosyal demokrat karakterini veren bu iki ilke ve özellikle farklılık ilkesidir.

2 Bakınız Hart'ın *Rawls on Liberty and Its Priority/Öncelik ve Özgürlük Üzerine Rawls*, University of Chicago Law Review, 40 (1973), sf. 534-555

Paragraf 11,1'den başlayarak yaptığım gözden geçirmelerle açıklık getirdim. Ama yine de gözden geçirilen metinde özenle yapılan bu düzeltmelerin, tam olarak tatmin edici olduğunu söyleyemem. Bu konudaki daha iyi bir örneği, 1982 yılında yazdığım "*Temel Özgürlükler ve Bunların Önceliği*"[3] isimli makalemde bulabilirsiniz. Bu makale, Hart'ın önemli itirazları göz önüne alınarak yapılan bir yanıtlama girişimidir.

Bu makalemde de ifade edildiği üzere, benim iki temel olgu olarak isimlendirdiğim, - adalet duygusu için yeterlilik ve iyi kavramı için bunların yeterliliği, - temel hak ve özgürlükler ile bunların önceliğinin yeterli biçimde geliştirilmesi - tam ve bilgili olarak uygulanması, temel haklar ve özgürlükler ile bunların önceliği, yurttaşların tamamı için güvenceli olan eşitlik koşullarının sağlanmasıdır. Çok kısa biçimde ifade etmek gerekir ise, buradaki birinci temel olgunun, adalet ilkelerinin, yurttaşların uyguladıkları adalet duygusu yoluyla toplumun temel yapısına uygulanması olduğu söylenebilir. İkinci temel olgu, yurttaşların kendi iyi kavramını oluşturmada, bunu rasyonel olarak takip ve revize etmede, pratik akıllarını ve düşünce güçlerini kullanmalarıdır. Her iki durumda da, yurttaşların kendi adil değerlerini (36'da sunulan bir düşünce), düşünce özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü dahil eşit siyasal özgürlükler için ahlaki güçlerini, serbest, etkili ve bilgilendirilmiş biçimde kullanmalarının sağlanmış olması gerekir. Gözden geçirilen bu metinde, özgürlük adına bu değişikliklerin bulunduğunu ve bunun hakkaniyet olarak adalet kavramının çerçevesiyle uyumlu olduğunu söyleyebilirim.

İlk baskıdaki ikinci ciddi zafiyet birincil değerler üzerine[*] olandır. Bunlar, değer üzerine olan Kısım VII'de, ne isterlerse istesinler, ne ve

---

[3] Bakınız *Tanner Lectures on Human Values/İnsan Değerleri Üzerine Tanner Dersleri*, (Salt Lake City: University of Utah Press, 1982) vol. III, sf. 3-87, John Rawls'ın *Political Liberalism/Siyasal Liberalizm* isimli kitabında Ders VIII olarak yeniden basılmıştır. (New York: Columbia University Press, 1993)

[*] Çevirenin notu: Birincil değerler/primary goods kavramı John Rawls tarafından siyaset bilimine ve felsefesine kazandırılmış bir kavramdır. Her insan tarafından sahip olunması arzu edilen ve insana yararlı olan bu değerleri Rawls, doğal birincil değerler ve sosyal birincil değerler olmak üzere ikiye ayırır. Doğal birincil değerler: zeka, hayal etme, yaratıcılık, sağlık vb. gibi şeylerdir. Sosyal birincil değerler ise, hakları (siyasal ve sivil haklar), özgürlükleri, geliri, refahı ve öz-saygının sosyal temellerini kapsar. Kitabının genişletilmiş/düzeltilmiş ikinci baskısında Rawls, bu değerleri, yurttaşların özgür kişiler ve toplumun üyeleri olarak ihtiyaç duydukları şeyler olarak nitelendirir.

neden olurlarsa olsunlar, rasyonel kişiler için söylenmiş olan hususların bir açıklamasıdır. Üzülerek ifade etmek gerekir ise, değer üzerine söylenmiş olan bu sözler, birincil değerlerin sadece insan psikolojisinin doğal olgularına mı, yoksa belirli bir idealin kişinin kendi ahlak kavramına mı dayandığı hususunda bir çift anlamlılık yaratmıştır. Bu çift anlamlılık, sonraki lehine çözümlenmiş: Kişiler, iki ahlaki gücü (yukarıda sözü edilen) ve bu güçleri kullanmak ve geliştirmek hususunda yüksek oranda menfaat sahibi olarak gösterilmişlerdir. Bu kez birincil değerler, tamamlanmış bir hayat üzerinde toplumla olağan ve tam bir işbirliği içindeki kişilerin statülerinde, serbest ve eşit yurttaşlar olarak neye ihtiyaç duydukları şeklinde karakterize edilmiştir. Yurttaşlar yönünden birincil değerler indeksinde yapılan siyasal adalet amaçlı kişiler arası karşılaştırmalar ve bu değerler, kişilerin ihtiyaç duydukları kişisel arzu ve tercihlerinin aksine verilmiş bir cevap olarak görülebilir. §15'den başlayarak yaptığım bu bakış açısı değişikliği, 1982 yılında yayınlanan "*Sosyal Birlik ve Birincil Değerler*" başlıklı makalemden itibaren yer verdiğim daha tam bir açıklamanın kısaltılmışıdır.[4] Temel özgürlükler adına yapılan değişikliklerde olduğu gibi, o açıklamanın içerdiği değişikliklerin de, gözden geçirilen metnin çerçevesiyle uyumlu olduğunu söyleyebilirim.

Özellikle Kısım III'de ve yine daha az da olsa Kısım IV'de pek çok düzeltme yapılmıştır. Kısım III'de yanlış anlamalara daha az neden olacak ve muhakemede bulunmaya olanak sağlayacak basit düzeltmeler yapmaya çalıştım. Bu düzeltmelerin çok fazla olduğunu ifade etmekle birlikte, bunların ilk baskıdaki yaklaşımımdan çok önemli bir uzaklıkta olmadığını düşünüyorum. Kısım V içindeki 44'dekiler korunarak yapılan düzeltmeler, bu bölümün anlaşılmasını sağlamak için yapılmaya

---

Çoğulu "goods", tekili "good" olan bu sözcüklerden "goods" İngilizcede mal/emtia, iyiler, "good" ise iyi anlamına gelir. Rawls'ın "primary goods" kavramı bağlamında yaptığı ayrımda yer alan özelliklerin mal veya iyi olmadığını, bunların bir kısmının insana ait hasletler, özellikler, bireysel zenginlikler, diğer kısmının ise, yine insana ait maddi varlıklar ve düşünsel değerler olduğunu düşündüğüm için "primary goods" kavramını 'birincil değerler' olarak tercüme ettim.

4 Bu makale Amartya Sen ve Bernard Williams'ın editörlüğünü yaptıkları *Utilitarianism and Beyond/Faydacılık ve Ötesi* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982), sf. 159-185: yine Samuel Freeman'ın editörlüğünü yaptığı John Rawls'un *Collected Papers/Toplu Makaleler*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1999, Chap.17, sf. 359-387

çalışılmış; Kısım IX, §82 içindeki ilk altı paragraf, özgürlüğün önceliği için ileri sürülen argümandaki ciddi hatanın düzeltilmesi için yeniden yazılmış[5] ve yine bu bölümün kalan kısmında daha ileri bazı değişiklikler yapılmıştır. Biri temel özgürlükler, diğeri birincil değerler üzerinde yaptığım bu değişiklikler, benim nazarımda, düzeltmelerin niteliğini ve kapsamını belirtmek için yeterli göstergelerdir.

"*Bir Adalet Teorisi*"ni eğer şimdi yeniden yazsaydım iki şeyi farklı biçimde ele alırdım. Bunlardan birisi, orijinal pozisyondan (bakınız Kısım III'e) adaletin iki ilkesi (bakınız Kısım II) için olan argümanın sunulmasıyla ilgilidir. Deyim yerindeyse, bu ikisinin karşılaştırmalı olarak sunulması bence daha iyi olmuştur. Birincisinde, taraflar, adaletin iki ilkesi arasında, adalet ilkesinin fayda ilkesinin (ortalama) yegane birimi olduğunu esas alarak bir karar vermelidirler. İkinci karşılaştırmada, taraflar, adaletin iki ilkesi arasında ve aynı ilkeler üzerinde sadece önemli bir değişiklik yaparak karar vermelidirler; çünkü burada fayda (ortalama) ilkesi, farklılık ilkesiyle yer değiştirmiştir (Bu yer değiştirme sonrasında, her iki ilke, benim isimlendirmemle karma kavram olmakla, bu husus, fayda ilkesinin sınırlarının önceliği ilkelerinin konusuna uygulanması olarak anlaşılmalıdır: Yani eşit özgürlükler ilkesi ve adil fırsat eşitliği ilkesi şeklinde anlalışmalıdır) Bu iki ilkenin karşılaştırılmasının kullanılması, eşit temel özgürlükler argümanının ve bunların önceliğinin, farklılık ilkesi argümanından ayrılması konusunda önemli bir değere sahiptir. Farklılık ilkesinin daha kırılgan bir dengeyi içerdiği dikkate alındığında ve ilk nazarda, eşit temel özgürlükler ilkesi argümanı kanımca daha güçlüdür. Adaletin temel amacı olan hakkaniyete ulaşılabilmesi için, önce ilk karşılaştırmaya esas olan bu iki ilkenin uygulanması gerektiği açıktır. Ve hatta üçüncü karşılaştırmada dahi, fayda ilkesi yerine ikinci karşılaştırmanın karma kavramı olan ikinci ilke uygulanmalıdır. Ben, farklılık ilkesinin önemli olduğunu düşünmeyi sürdürüyor, iki ilkenin kurumsal arka planını tatmin edecek (ikinci karşılaştırmada olduğu gibi) bir olguyu kabul etmek üzerinde hala uğraşıyorum. Zira bu olguyu tanımak, açıkça bu iki ilkeye ilişkin argümanları zorlamaktan, hem daha iyi, hem de daha benzersizdir.

---

[5] Bu yanlış için bakınız '*Basic Liberties and Their Priority/Temel Özgürlükler ve Bunların Önceliği*', ibid./adı geçen eser n.83, p.87 veya *Political Liberalism/Siyasal Liberalizm*, n.84, p.371

Şimdi yapmak istediğim bir diğer düzeltme, mülkiyet-sahipli/kazanımlı demokrasi düşüncesini (kısım V'de sunulmuştur), refah devleti düşüncesinden kesin olarak ayırt etmektir.[6] Bu iki düşünce birbirinden çok farklıdır; ancak her iki düşüncenin de üretken varlıklar içindeki özel mülkiyete izin vermesinden dolayı, biz, bunların gerçekten aynı olduklarını düşünmek konusunda yoldan çıkmış durumdayız. Bu iki düşünce arasındaki en büyük farklılık, mülkiyet-sahipli/kazanımlı demokrasi* kurumlarının arka planının, rekabet edebilen pazarlar (çalışabilirse) sistemiyle birlikte, toplumun küçük bir parçasının ekonomiyi ve dolaylı olarak siyaseti kontrol etmesini engellemek için, refah ve sermaye sahipliğini dağıtıma tabi tutmaya çalışmasıdır. Mülkiyet-sahipli/kazanımlı demokrasi, her periyodun sonunda gelirin daha az gelir sahibi olanlara yeniden dağıtılmaması için değil, bunun yerine her periyodun başlangıcında üretken varlıkların ve insani sermayenin (eğitilmiş yetenekler ve öğretilmiş/alıştırılmış beceriler) yaygın mülk sahipliğini sağlamak için bundan kaçınır. Zira bütün bunlar adil fırsat eşitliğinin ve eşit temel özgürlüklerin arka planına karşıdır. Buradaki düşünce, sadece kazayla veya şansızlıkla kayba uğramış olanlara yardım etmek düşüncesi olmayıp, (her şeye rağmen bu da yapılmalıdır) bunun yerine bütün yurttaşların işlerini yönetebilecekleri şekilde ve karşılıklı saygıya dayanan toplumsal işbirliği içinde ve uygun eşit şartlar altında toplumda yer almalarıdır.

Burada siyasal kurumların amacının zaman içinde değişen iki farklı yaklaşımı not edilmelidir. Refah toplumunda amaç, hiç kimsenin hayat standardının iyinin altına inmemesi, işsizlik ya da tıbbi bakım/tedavi gibi konularda, herkesin kazalara ve şansızlıklara karşı belirli güvencelere sahip bulunmasıdır. Gelirin yeniden dağıtımı, her periyodun sona erdiği zaman yardıma ihtiyacı olanların yeniden tespit edilmesi amacına hizmet eder. Böyle bir sistem, gelirin eşit olmayan

---

* Çevirenin notu: İngilizcesi "property-owning democracy" olan, Türkçe'de tam olarak bir karşılığı bulunmayan bu kavramı, "owning" sözcüğü Türkçe'de hem "sahip olan", hem de "edinen /kazanan" anlamlarına geldiği için "mülkiyet sahipli/kazanımlı demokrasi" şeklinde tercüme ettim.

6 Mülkiyet sahipli/kazanımlı demokrasi, benim J.E.Meade'nin '*Efficiency, Equality and the Ownerhip of Property/Verimlilik, Eşitlik ve Mülkiyet Sahipliği*' (London:G.Allen &Unwin, 1964). Bakınız, özellikle Kısım V. isimli eserinden borç aldığım fikrin bazı nitelikleridir.

biçimde dağıtıldığı farklılık ilkesini ihlal ettiği kadar, büyük ve miras yoluyla intikal eden eşitsizliklerin, siyasal özgürlüklerin adil değerine karşıt olmasına da izin verir(§36'da sunulmuştur). Her ne kadar fırsat eşitliğinin güvence altına alınması yönünde çabalar var ise de, bunlar siyasal nüfuz ve refahın farklılığı nedeniyle oldukça yetersizdir ya da etkisizdir.

Buna karşın, mülkiyet-sahipli/kazanımlı demokraside amaç, eşit ve özgür kişiler arasında zamanla adil bir işbirliği sisteminin olduğu bir toplum idealinin kurulmasını başarmaktır. Böylece, toplumun üyelerinin tam bir işbirliği içinde olmalarını sağlamak için, temel kurumlar, başlangıç olarak sadece birkaç yurttaşa değil, tamamının eline verimli araçlar vermelidir. Buradaki vurgu, fazla çalışmayla veya hukuk ya da miras yoluyla istikrarlı şekilde sermaye ve kaynak sahibi olmak kadar, siyasal özgürlüklerin adil değerini destekleyen kurumların veya buna benzeyen adil fırsat eşitliği hükümlerinin korunduğu eğitim ve öğretim üzerinden sermaye sahibi olmak noktasında toplanmaktadır. Farklılık ilkesinin tam gücünü görmek için bu ilkenin refah devletinde değil, mülkiyet-sahipli/kazanımlı demokrasi temelinde olması şarttır (veya liberal sosyalist rejim temelinde). Bu durum, toplumun serbest ve eşit yurttaşlar arasında ve bir kuşaktan diğer kuşağa adil bir işbirliği sistemini görebilmesi için gerekli olan bir karşılıklılık ilkesidir.

Birkaç satır yukarıda ifade edildiği üzere, liberal sosyalist rejim, bana, hakkaniyet olarak adaletin, mülkiyet-sahipli/kazanımlı demokraside mi, yoksa sosyalist bir rejimde mi en iyi şekilde gerçekleşebileceği sorusunun cevabını hazırlamam gerektiğini söylüyor. Elbette bu sorunun cevabı, her ülkenin kendi tarihsel şartları, gelenekleri, kurumları tarafından verilmelidir.[7] Siyasal bir kavram olarak adalet, tıpkı hakkaniyet gibi, verimlilik anlamında, ne özel mülkiyetin, ne de çalışan-sahipli ve yönetilen şirketlerin doğal hiçbir hakkını kapsamaz. (Bununla birlikte, yurttaşların bağımsızlığı ve bütünleşmesi için gerekli kişisel mülkiyet hakkını kapsar) Bu, adalet kavramı yerine, belirli bir ülkenin özel durumunun, bu soruları makul şekilde cevaplandırmasını teklif eder.

John Rawls
Kasım 1990

[7] Kısım V, §42'nin son iki paragrafın bakınız.